

ЄЛЬСЬКА

Ганна Валентинівна — академік НАН України, директор Інституту молекулярної біології і генетики НАН України

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Вельмишановний Борисе Євгеновичу, шановна Президіє, шановні колеги!

Перш за все я вітаю всіх з тим, що ще не вмерла в Україні наука. І як біолог хочу одразу сказати, що це абсолютно унікальне явище — виживання живого організму в жорстких екстремальних умовах за відсутності будь-яких поживних речовин та з майже повністю перекритим надходженням кисню. Як же нам з вами це вдається? Передусім я вважаю, що на території України відбувся природний добір, і в генотипі нашого вченого з'явився ген пристосування й відповідальності, який дає можливість працювати ефективно і фактично безкоштовно.

Усе це, звісно, сумні жарти, а якщо говорити серйозно, то я цілком підтримую думку, яку висловив Борис Євгенович: безперечно, міжнародне співробітництво — це те, що нас у цьому випадку виручає. За всі роки незалежності України ми спромоглися вбудуватися, інтегруватися в систему міжнародної науки. І це має велике значення. Загалом у реалізації різних форм міжнародної співпраці беруть участь понад 100 установ та організацій НАН України. Співробітництво відбувається в рамках 119 угод, підписаних нашою Академією, з яких 35 — з країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, 34 — з європейськими державами, 25 — з країнами СНД, 16 — з країнами Африки та Близького Сходу, 9 — з країнами Америки.

Одним із найдинамічніших напрямів є зв'язки з країнами Європейського Союзу. Угоду між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво було підписано 4 липня 2002 р. і двічі подовжено — у 2011 та 2014 рр. На виконання цієї Угоди було створено Спільний комітет Україна — ЄС зі співробітництва в галузі науки і технологій. Перше його засідання відбулося в листопаді 2011 р. у Брюсселі, а друге — в травні 2013 р. у Києві. Комітет дуже плідно працює і подає свої пропозиції

у відповідні комітети ЄС і в комітет програми «Горизонт-2020» з тих наукових напрямів, які найбільш розвинуті в Україні і можуть підтримати вітчизняну науку.

Помітне місце за обсягами співробітництва посідають двосторонні зв'язки. Міжакадемічна співпраця НАН України з науковими центрами країн ЄС найактивніше розвивається з Національним центром наукових досліджень Франції (CNRS) та Польською академією наук (ПАН). Саме з цими організаціями наші вчені виконують переважну кількість двосторонніх проектів — 36 та 50 відповідно.

У 2007—2013 рр. науковці НАН України брали активну участь у виконанні Сьомої рамкової програми Європейського Союзу: 876 академічних установ подали заявки на конкурси РП7, 270 були учасниками за всіма програмами, загальна сума грантів, наданих ЄС українським партнерам у рамках бюджету РП7, становила 27 млн євро. При цьому хочу звернути вашу увагу на той факт, що рівень успішності виконання проектів українськими вченими становив 19,8%. Цей показник наближається до середнього рівня успішності за всіма проектами РП7 — 20,7%. Про що це свідчить? Це свідчить про те, що наші проекти виглядають досить гідно на загальноєвропейському рівні, за якістю виконання ми нічим не гірші за інших.

На прикладі Інституту молекулярної біології і генетики (ІМБГ) НАН України, який, імовірно, є типовим для більшості успішних академічних установ, я хочу докладніше розглянути переваги участі в міжнародних наукових програмах, а також проблеми, що виникають при цьому.

Отже, ІМБГ НАН України бере участь у 24 міжнародних проектах, 5 з яких виконуються за різними розділами РП7. Ще 3 проекти реалізуються в Інституті в рамках співробітництва між НАН України і CNRS, 4 проекти — спільно з УНТЦ, 2 проекти — з РФФД і 1 проект — з ПАН. У межах співпраці з ДФФД співробітники ІМБГ НАН України виконують 3 спільні проекти ДФФД — РФФД і по одному проекту ДФФД з CNRS, БРФФД, JSPS (Японське товариство сприяння науці) та Індією. Крім того,

Інститут здійснює 1 спільний проект з НАТО і 1 проект виконується за програмою Фулбрайта (США).

Співпраця за цими міжнародними програмами дала змогу Інституту отримати досить невеликі кошти, але, що найголовніше, наші вчені мали можливість працювати на сучасному обладнанні, а молодь — поїхати за кордон і здобути там науковий досвід. Однак тут є й інший бік справи. Ми змушені віддавати всі накопичені результати, оскільки не маємо грошей, щоб заплатити за оформлення патентів на них. Складається таке враження, що ми потрібні всім країнам, крім своєї власної держави. І так воно триватиме й далі, доки в Україні не буде створено розвинену інноваційну інфраструктуру. Усі претензії до науки, як-от: давайте нам конкретні результати — безпідставні. У нас є результати, то й що? Куди і кому їх давати? Потрібно мати розвинений механізм упровадження наукових розробок на рівні держави. І недарма найбільшим досягненням ХХ ст. у США вважають не наукові відкриття, а саме створення інноваційної інфраструктури в країні.

Окрему увагу хочу звернути на проект РП7 СОМВІОМ. Це єдиний проект Сьомої рамкової програми в галузі наук про життя та біомедицини, в якому українські вчені (ІМБГ НАН України) є координаторами. СОМВІОМ присвячено молекулярній біомедицині — напрямку, який сьогодні підтримують у всьому світі. Це та передова медицина, яка обов'язково має розвиватися в Україні. Злиття фундаментальної біології з медициною приводить до того, що хворобу не просто діагностують, а вивчають причини її появи на молекулярному і навіть атомарному рівні, розробляють терапію, ґрунтуючись саме на такому принципі.

Для розвитку біомедицини в Україні потрібно започаткувати спільну програму нашої Академії і Академії медичних наук. І на цьому фахівці наголошують уже давно. Актуальними напрямками такої програми можуть бути: з'ясування молекулярних механізмів низки важких патологій, сучасна діагностика (ДНК-тести, біомаркери, моноантитіла, біосенсори),

генна і клітинна терапія, нанобіотехнології для медицини, дизайн нових ліків.

Взагалі я проти таких програм, як, наприклад, «Охорона здоров'я». Це не наукова програма, це обов'язок Міністерства охорони здоров'я. Програми мають бути конкретними, з узгодженим планом дій, з визначеними термінами і реальними виконавцями. До речі, я вважаю, що всі програми, і загальнодержавні, і міжгалузеві, повинні проходити міжнародну експертизу. У Відділенні біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України ми вже маємо певний досвід і знаємо, що міжнародна експертиза не просто відкидає погане, вона дає перспективи для майбутнього розвитку.

І останнє, на що я хочу звернути увагу. Ми багато чого робимо для виживання науки в Україні, для розвитку міжнародного співробітництва. І ось з'являється сумнозвісна Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 № 65 про заходи щодо економного та раціонального використання державних коштів, яка зводить нанівець усі наші зусилля. Чому? Тому що грантові кошти, отримані від ЄС, вважаються бюджетними, і це унеможливує виконання зобов'язань українських учених. За цією Постановою має бути припинено використання бюджетних коштів для видання друкованої продукції, не пов'язаної з виконанням завдань і функцій органів державної влади; здійснен-

ня витрат на проведення виставок, ярмарків, з'їздів, симпозіумів, конгресів; службові відрядження за кордон можливі лише за погодженням з Першим віце-прем'єр-міністром України. Проте грантові надходження — це не гроші нашої держави! Якщо ми їх не використаємо, вони повернуться до ЄС. Тому це просто безглуздя.

Не менш безглуздою є чинна система тендерів. Наведу приклад. Скажімо, ми беремо участь у великому українсько-японському проекті. Він успішно проходить експертизу в Японії, потім експертизу в Україні, і ми здобуваємо право на його виконання. Однак тепер ми маємо провести тендерну процедуру. Який тендер?! Ми всі знаємо, як це робиться. Шукаємо друзів, пишемо за них проект, зазначаємо в ньому суму значно більшу, ніж у нашому проекті, і проходимо тендер. Але навіщо все це?

На мою думку, при Кабінеті Міністрів або при Президентові України варто було б створити науково-технічну раду. Однак до неї мають входити не наукові функціонери (хоча їм наша шана і повага), а вчені, знані у світі, люди високого професіоналізму, які допомагали б Уряду й окремим владним інституціям ухвалювати розумні рішення, спрямовані на розвиток української науки і, в кінцевому підсумку, на користь державі.

Дякую за увагу.